

УДК 37.013.42

О. І. Мальцева

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ «СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ»

Сучасний розвиток суспільства не мислиться без розвитку соціального потенціалу людини. У процесі свого формування як особистості, соціального самовизначення, вирішення важливих завдань взаємодії з навколишнім середовищем, досягнення життєвого успіху, набуття соціальної компетенції, конкурентоздатності у соціумі, який постійно змінюється, особистість потребує допомоги з боку суспільства, держави, тобто потребує соціального виховання як цілеспрямованої педагогічної діяльності. Тому надзвичайно важливою стає та обставина, що за останні роки у вихованні посилилася його соціальна акцентуація, орієнтація на соціальне замовлення – виховання людей, якісна характеристика яких укладається в формулу: формування громадянина, людини, особистості.

Безумовно, що це стає пріоритетною метою діяльності соціальних педагогів та соціальних працівників. Однією з складових циклу професійно-орієнтованих дисциплін, обов'язковою для вивчення студентами спеціальності «Соціальна педагогіка», є курс «Теорія та історія соціального виховання».

Його завдання – виокремити закономірності соціального виховання на різних етапах розвитку суспільства, особливо на території сучасної України, розвиток у майбутніх соціальних педагогів вміння аналізувати суспільні явища та їх вплив на соціально-виховний процес. Розуміння сучасного стану і перспектив розвитку теорії та практики соціального виховання неможливе без вивчення історичного шляху його розвитку.

Починати знайомство з лекційним матеріалом до цього курсу логічно з визначення основної категорії, якою він оперує – «соціальне виховання». Наша мета – допомогти студентам зрозуміти сутність цього поняття, ознайомити з різноманітними визначеннями, продемонструвати його співвідношення з поняттями «виховання» та «соціалізація».

Є поняття «виховання» – воно сутнісне. І є терміни, якими позначають його різновиди. У них чітко визначається спрямованість процесу: естетичне виховання, екологічне виховання, статеве виховання, економічне виховання, тощо. Складність соціального в тому, що в його назві такої визначеності немає, можливо тому, що сам соціум неоднорідний.

Сьогодні робиться спроба ввести нові поняття, що містять визначення «соціальне» і якимось чином співвідносні з соціальним вихованням: соціальна компетентність, соціальний інтелект, соціальна мобільність. У принципі можна уявити, що таке соціальна

компетентність, – це є деяке вміння жити в цьому суспільстві. Але якщо прибрати з цього спрямованість, то вміння жити теж можна тлумачити як завгодно, причому з протилежними знаками. Соціальна компетентність розвивається не тільки в процесі виховання, вона може бути закладена і в процесі навчання. Соціальне ж виховання тут виявляється на рівні «виховного моменту».

Радянською педагогікою традиційно комплекс питань, пов'язаних зі становленням у зростаючій людині соціальних якостей, розглядався в загальному контексті теорії і практики виховання в термінах «формування особистості», «соціального становлення», «громадського характеру (або спрямованості) виховання» та ін. Починаючи з 1990-х рр., спостерігається все більш часте звернення до терміну «соціальне виховання».

Аналізуючи вітчизняні та російські соціально-педагогічні дослідження ми знайшли величезну кількість різноманітних трактувань цього поняття. Наведемо деякі з них.

У понятійно-термінологічному словнику «Соціальна робота / соціальна педагогіка», (1994), соціальне виховання визначається як «процес, який націлено на розвиток, формування та зміну особистості; форма й метод соціальної роботи, спрямовані на оволодіння й засвоєння дітьми та молоддю соціального досвіду й вироблення якостей особистості, необхідних для подальшого життя».

Л. Коваль, І. Зверева, С. Хлебик теж розглядають соціальне виховання як систему заходів, які направлено на оволодіння й засвоєння дітьми та молоддю загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування у них стійких ціннісних орієнтацій і адекватної соціально направленої поведінки. Треба звернути увагу на те, що автори не відносять соціальне виховання до провідних категорій соціальної педагогіки (такими, на їх думку, є категорії «соціальне середовище» і «соціалізація») [1, с. 21].

На думку А. Мудрика, соціальне виховання можна розглядати як процес відносно соціально контрольованої соціалізації, здійснюваний в спеціально створених виховних організаціях, який допомагає розвинути можливості людини, які включають її здібності, знання, зразки поведінки, цінності, відносини, позитивно цінні для суспільства, в якому вона живе [2, с. 61].

В. Беляєв вважає, що соціальне виховання це цілеспрямовано керований процес соціального розвитку індивіда, соціального формування особистості; допомоги людині в засвоєнні і прийнятті соціально-ціннісних відносин, які склалися в сім'ї і суспільстві, прийнятті правових, політичних, економічних, громадянських і побутових відносин; спрямоване виховання людини з урахуванням її особистісно-соціальних проблем і відповідно з соціальними потребами середовища її життєдіяльності [3].

Ю. Василькова, Т. Василькова визначають соціальне виховання як процес відносно соціально контрольованої соціалізації, що здійснюється виховними організаціями з метою розвитку затребуваних суспільством якостей і характеристик особистості. Дослідниці розглядають його як вид виховання, виділяючи також сімейне виховання, релігійне (конфесійне), корекційне та диссоціальне.

Фактори соціального виховання поділяють на об'єктивні та суб'єктивні. До першої групи відносять генетичну спадковість та стан здоров'я людини; соціальну та культурну приналежність сім'ї, що формує її безпосереднє оточення, обставини біографії, культурні традиції, професійний та соціальний статус, особливості країни та історичної епохи. До другої групи факторів – психологічні особливості, світогляд, ціннісні орієнтації, внутрішні потреби й інтереси вихователя та вихованця; система взаємовідносин з соціумом; організовані виховні впливи на людину з боку окремих людей, груп, об'єднань і всієї спільноти [4, с. 59 – 60].

В. Бочарова розглядає соціальне виховання як поняття комплексне, інтегративне, що відображає педагогічно орієнтовану і доцільну систему громадської допомоги в організації життєдіяльності особистості у всіх сферах її мікросередовища.

Схоже визначення можна знайти у російської дослідниці М. Гур'янової, що визначає соціальне виховання, як педагогічно орієнтовану систему державної і суспільної виховної допомоги індивіду в період його особистісного розвитку протягом усього життєвого шляху [3].

П. Шептенко, Г. Вороніна під соціальним вихованням розуміють створення умов і стимулювання розвитку людини, її соціального становлення з використанням усіх соціальних впливів і діянь. Автори при цьому теж не ігнорують «соціальне замовлення» і підкреслюють, що соціальне виховання створює можливості для оволодіння людиною необхідними з боку суспільства соціальними, духовними й емоційними цінностями (знаннями, переконаннями, вміннями, нормами, відносинами, зразками поведінки) [5, с. 36].

З орієнтацією на людину розглядає соціальне виховання О. Безпалько, вбачаючи його призначення у створенні в суспільстві умов та заходів, спрямованих на оволодіння підростаючими поколіннями загальнолюдськими й спеціальними знаннями, соціальним досвідом з метою формування у них соціально-позитивних ціннісних орієнтацій. Схема процесу соціального виховання за О. Безпалько, виглядає так: включення дитини в систему життєдіяльності різноманітних організацій, набуття та накопичення соціального досвіду, знань, умінь, їх інтерналізація, як результат набутого соціального досвіду – поведінка особистості [6, с. 29].

А. Рижанова зазначає, що соціальне виховання у своїй меті, об'єктах, змісті, засобах, своєму механізмі, структурі, виховних закладах віддзеркалює зміни духовних цінностей, культури, рівень та етапи їх розвитку, принципи функціонування в тому чи іншому суспільстві, за тих чи інших часів [7].

У тлумаченні В. Загвязінського соціальне виховання це складова частина процесів соціалізації, педагогічно регульована і спрямована на формування соціальної зрілості і розвитку особистості за допомогою включення її в різні види соціальних відносин у спілкуванні, грі, в навчальній і загально-корисній діяльності.

Б. Купріянов зазначає, що соціальне виховання може бути представлено як організоване відтворення культури певних груп, плекання дітей за образом і подобою якогось соціокультурного ідеалу, підготовка підростаючого покоління до виконання абсолютно певних соціальних функцій, проектування адекватного в соціокультурному плані варіанта життя.

На думку В. Нікітіна, соціальне виховання це найважливіша, але не єдина частина і напрямок виховання взагалі... Інтегрованим результатом соціального виховання є соціальність як здатність людини взаємодіяти з соціальним світом.

Т. Ромм під соціальним вихованням розуміє процес набуття людиною інтерсуб'єктної соціальності як умови успішного функціонування людини в суспільстві і одночасно її індивідуального соціального самовизначення як суб'єкта життя на основі засвоєння духовно-моральних, ціннісних орієнтацій.

О. Сорочинська говорить про соціальне виховання як про педагогічно орієнтовану і доцільну систему громадської допомоги, необхідної підростаючому поколінню в період його входження в громадське життя [3].

А найбільш широке, на нашу думку, визначення можна знайти в підручнику Н. Сейко «Соціальна педагогіка» (2002). Соціальне виховання – це процес і результат відтворення наступних поколінь на засадах турботи про соціокультурний розвиток суспільства [8].

Навіть побіжний аналіз представлених положень показує, що, при всій відмінності формулювань поняття «соціальне виховання», у всіх вчених є спільне – прагнення показати процес і результат соціального виховання.

У той же час в інтерпретації змісту соціального виховання є свої особливості, наприклад, представленні його як системи виховних заходів, частини або напрямку виховання, частини відносно контрольованої соціалізації, системи громадської, державної допомоги, процесу набуття людиною соціальності, як педагогічний механізм соціалізації та інші.

Осмислення виникнення, розвитку та становлення соціального виховання дозволяє вважати, що:

- Соціальне виховання є елемент соціокультурного порядку, на який проектується як цілеспрямована діяльність виховних (педагогічних) інститутів, так і середовища, традицій, конкретного часового етапу;
- Визначальною основою соціального виховання є духовно-моральні цінності, а залучення до них – мета соціального виховання;

• Місія соціального виховання – в створенні необхідних, найбільш сприятливих умов для повноцінної самореалізації, саморозвитку конкретної особистості, її само актуалізації в найближчому оточенні, в передачі соціального досвіду від покоління до покоління; в створенні виховуючого середовища в найближчому оточенні особистості; у формуванні соціально схвалюваних, соціально значущих групових і колективних норм, орієнтацій і цінностей; в подоланні соціальних відхилень, забезпеченні соціально-педагогічної підтримки і захисту дітей, подоланні соціальної дезадаптації [3].

Таким чином, соціальне виховання слід розглядати як цілеспрямований процес, який направлено на розвиток особистості, процес, який сприяє засвоєнню системи соціальних знань, норм і цінностей, соціального досвіду й забезпечує ефективну регуляцію соціальної поведінки підростаючих поколінь.

Було б неправильно вважати, що соціальним вихованням, яке характеризується цілеспрямованістю, покликані займатися лише соціальні педагоги. Активну участь у цьому процесі повинні брати всі соціальні інститути: сім'я, освіта, культура, релігія тощо.

Список використаної літератури

- 1. Коваль Л. Г.** Соціальна педагогіка / Л. Г. Коваль І. Д Зверева, С. Р. Хлебик // Соціальна робота: Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – 392 с.
- 2. Мудрик А. В.** Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов / Под ред. В. А. Слостенина. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 200 с.
- 3. Плоткин М. М.** Социальное воспитание в контексте теории социальной педагогики / М. М. Плоткин // Вестник КГУ им. Н. А. Некрасова). – 2012. – Т. 18. – Ч. 1. – С. 10–17.
- 4. Василькова Т. А.** Социальная педагогика: учебное пособие / Т. А. Василькова, Ю. В. Василькова. – М.: КНОРУС, 2010. – 240 с.
- 5. Шептенко П. А., Воронина Г. А.** Методика и технология работы социального педагога / П. А. Шептенко, Г. А. Воронина. – М.: Академия, 2001. – 298 с.
- 6. Безпалько О.** Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: Навч. посібник / О. Безпалько. – К.: Центр навч. літератури, 2003. – 134 с.
- 7. Рижанова А. О.** Розвиток соціальної педагогіки в соціокультурному контексті: Дис... доктора пед. наук: 13.00.05. – Харків, 2004. – 442 с.
- 8. Сейко Н. А.** Соціальна педагогіка: Курс лекцій / Н. А. Сейко – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2002. – 260 с.
- 9. Цибулько Л. Г.** Соціальне виховання у вітчизняній педагогічній теорії та практиці 20-30-х років ХХ століття. Монографія / Л. Г. Цибулько – Слов'янськ: ПП «Канцлер», 2007. – 160 с.
- 10. Мальцева О. І.** Теорія та історія соціального виховання Теорія та історія соціального виховання: навч.-метод. посібник.: у 2 ч. / О. І. Мальцева; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. – Ч. 1. – 151 с.

Мальцева О. І. Сучасні підходи до визначення категорії «соціальне виховання»

У статті на основі аналізу вітчизняних і російських наукових праць та періодичних видань з проблем соціальної педагогіки подано різноманітні визначення категорії «соціальне виховання».

Зроблено висновок, що при всій відмінності формулювань цього поняття, у всіх вчених є спільне – прагнення показати процес і результат соціального виховання. У той же час в інтерпретації змісту соціального виховання є свої особливості, наприклад, представлення його як системи виховних заходів, частини або напрямку виховання, частини відносно контрольованої соціалізації, системи громадської, державної допомоги, процесу набуття людиною соціальності, як педагогічний механізм соціалізації та інші.

Ключові слова: виховання, соціалізація, соціальне виховання.

Мальцева О. И. Современные подходы к определению категории «социальное воспитание»

В статье на основе анализа отечественных и российских научных трудов и периодических изданий по проблемам социальной педагогики подано различные определения категории «социальное воспитание».

Сделан вывод, что при всем различии формулировок этого понятия, во всех ученых есть общее – стремление показать процесс и результат социального воспитания. В то же время в интерпретации содержания социального воспитания есть свои особенности, например, представлении его как системы воспитательных мероприятий, части или направления воспитания, части относительно контролируемой социализации, системы общественной, государственной помощи, процесса приобретения человеком социальности, как педагогический механизм социализации и другие.

Ключевые слова: воспитание, социализация, социальное воспитание.

Mal'tseva O. Current Approaches to the Befinition of "Social Education"

On the basis of analysis of domestic and Russian scientific works and periodicals on social pedagogy presents different definition of "social education".

It is concluded that while the differences in the wording of the term, all scientists have in common - the desire to show the process and the result of social education. At the same time, the interpretation of the content of social education has its own characteristics, such as presenting it as a system of educational activities of or towards education of relatively controlled socialization system of public, state aid, the process of acquiring human sociality, as a pedagogical mechanism of socialization and others.

The mission of social education - to create needed most favorable conditions for full self-realization, self-development of a specific person, updating its way to the inner circle in the transmission of social experience from generation to generation; to create the training environment in the immediate environment of the individual; in shaping socially acceptable, socially relevant group and collective norms, orientations and values; in addressing social deviations, providing social and educational support and protect children overcome social exclusion

Key words: education, socialization, social education.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2016 р.

Прийнято до друку 25.03.2016 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Ваховський Л. Ц.

УДК [316.614 : 316.362] (477)

Ю. М. Нагорний

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В СІЛЬСЬКИХ КЛУБНИХ ЗАКЛАДАХ

Кожна людина народжується несвідомим немовлям, вже упродовж першого року життя змушена, оволодівши рідною мовою як засобом раціонального відображення невідомого оточення, все своє подальше життя присвятити адаптації до надзвичайно складної структури суспільства, яке формувалося упродовж тисячоліття, накопичуючи безмежний світ духовних і матеріальних набутоків. Мова йде про найважливішу соціальну проблему – оволодіння кожним з нас величезним скарбом національної культури, формування всебічно і гармонійно розвиненої просоціальної особистості. За дивовижно короткий термін людського життя молодим поколінням необхідно опанувати ту частину національної культури, і субкультури власної соціальної мікрогрупи, яка забезпечує здатність успадкувавши традиційну культуру гідно посісти своє місце в суспільстві, а згодом, адаптувавшись до інноваційних елементів новітньої культури, спромогтися на власну культуротворчу діяльність, та в свою чергу, створити нові соціальні цінності, що повинні успадкувати наступні покоління.

Надто коротке життя людини, щоб самотужки опанувати набутками успадкованої культури пращурів. Суспільство в процесі свого історичного розвитку змушено було створити систему соціальних інститутів, котрі були б здатні зробити цей процес цілеспрямованим, спеціально організованим і надзвичайно ефективним. Чільним агентом цього процесу соціалізації, поряд зі сім'єю, дошкільними, шкільними та позашкільними закладами, є клубний дозвіллевий заклад. Він же є